

do prava na opravdanu autonomiju u svjetovnim stvarima (usp. Concilium 1969, br. 5). Ove rasprave i prijedlozi našli su odjeka u narodu. Lex fundamentalis Ecclesiae iz 1971, iako ne svi.

Službena bi Crkva, po mišljenju B, trebala pravno ozvaničiti prava i dužnosti vjernika u zajednici te tako stvoriti prostor „užljibljene“ tolerancije. Tada bi pojedini vjernik bio ne samo zaštićen od nepravedne prisile (status negativus) nego i potican da svoj kršćanski poziv aktivno ostvaruje (status activus) te zaduživan da zajedno s odgovornima u Crkvi ispunjava svoju zadaću u Crkvi i svijetu (status positivus — str. 268).

Treće poglavlje posvećeno je užem poimanju unutarnjeg crkvenog tolerantnog ćudoređa (271–279). Tolerancija nije samostalna veličina nego dobiva vrijednost iz dostojanstva ljudske osobe. Teološki se temelji na milosrdnoj suzdržljivosti Božjoj u odnosu na grešnike. Strpljivi Bog potiče Crkvu na toleranciju prema njezinim grešnim članovima, kad takva tolerancija ne dovodi u pitanje postojanje, zadanu strukturu i poslanje Crkve. Tolerancija se kreće između istine, slobode i ljubavi. Crkva, i kad prakticira toleranciju, ne prihvaća vjerski indiferentizam prema kojemu ne postoji apsolutna vjerska istina. „Tolerantno ćudoređe uzima kršćanina ozbiljno u njegovu ‘status viatoris’, realno računa s njegovim slabostima i posrtajima te nastoji u konfliktnim situacijama koje iz toga nastaju omogućiti kršćaninu ono što mu pripada; to bi znatno pridonosilo unutarnjem crkvenom miru“ (279).

Četvrto poglavlje obrađuje praksu tolerancije u Crkvi na primjeru novog postupka prema teolozima koji naučavaju nešto nespojivo s katoličkom vjerom te na primjeru određivanja prezbitera od obaveza celibata i sv. reda, kad oni traže povratak u laički stalež (280–317). Iako je u ovim postupcima mnogo toga usklađeno s današnjim gledanjem Crkve na čovjekovo dostojanstvo, B. smatra da bi se neki elementi mogli još više uskladiti s unutarnjom crkvenom tolerancijom, kako je on razumije i predlaže.

U bibliografiji (327–348) autor donosi naslove članaka ili knjiga s područja egzegeze, ekleziologije, moralne teologije i kanonskog prava. Dakako da se služio pretežno novijom njemačkom literaturom, a od stranih autora

upotrebljavao je francuske i američko-engleske.

Tema ove knjige vrlo je suvremena upravo po tome što obrađuje međudisciplinsko pitanje s područja ekleziologije, moralne teologije i crkvenog prava. Autor je svjestan da neki kolege teolozi neće prihvatiti sve njegove zaključke, osobito kanonisti. Iako želi ostati na razini opće crkvene teologije, B. istražuje i razmišlja iz specifične crkvene situacije u Zapadnoj Njemačkoj. Neke od njegovih sugestija ne bi se mogle presaditi u drugačiju sredinu, ali je njegova knjiga vrijedan doprinos stvaranju prostora za toleranciju u Crkvi.

New York, 10. kolovoza 1983.

Dr M. ZOVKIĆ

ALOJZ ŠUŠTAR: ODGOJ SAVJESTI, Družba katoličkog apostolata (Teološke meditacije), Zagreb 1983, str. 38.

Važnost savjesti i njezina odgoja je silno potrebna jer je ona sud o našem moralnom ili etičkom djelovanju. Savjest nam pokazuje koliko je vrijedno naše osobno dostojanstvo a time se hoće reći spoznaja i slobodna odluka za neko ljudsko i kršćansko djelo. Savješću se pokazuje najdublji intimitet svakog čovjeka. U našem kompliciranom životu dakako da je teže očuvati taj sud na visini i dostojanstvu čovjeka nego u manje kompliciranim situacijama. Savjest je danas izložena težim iskušenjima. Demokracija društva, kompromisi, diktatura prosjeka i statistike ugrožavaju etičku vrijednost savjesti. Zato je potreban valjan nadzor nad vlastitom savješću. To dakako uključuje i odgoj savjesti, koja, jer nije autonomna, čovjeka približuje njegovim djelima ili udaljuje od Boga. Čovjek, osoba, pozvan je svojom savješću preko objektivnih normi na što veće sjedinjenje s Bogom.

Razvojni slojevi odgoja savjesti. Čovjek mora odgajati svoju savjest. Kao osoba lako dokučuje da dobro treba činiti, a zlo izbjegavati. Do toga čovjek može ići filozofiranjem ili razmišljanjem a pogotovo objavom. Nutarnje jedinstvo osobe prema samoj sebi, drugome, a pogotovo prema Bogu, upućuje čovjeka da čini dobro. U okviru toga nastojanja čovjek dolazi i do ljestvice vrednota, onda i do moralne norme, pravila koja će ga lakše privoditi Božjoj volji, koja dakako nije proizvoljne,

već vječna vrijednost prema kojoj se čovjek mora upravljati. Teologija nas upućuje na tu volju Božju ne samo u Starom savezu već daleko više u Novom u kojem je Krist točno kodificirao što je dobro a što zlo, pa zatim koja je najveća zapovijed a koja toj jednaka: ljubav prema Bogu i čovjeku. U odnosu na osobu taj zahtjev je uvijek konkretan, kairoski orijentiran. U odgoj savjesti nužno spada znati odstraniti krive upravljenosti i kriva shvaćanja o moralnom dobru, o ljubavi, bilo da se radi o odnosu prema Bogu ili čovjeku.

U tom smislu je neprihvatljiv etički intelektualizam jer se traži naglašenost volje, slobodno prihvaćanje dobra koje se odnosi na Božji autoritet ili napokon na ljudski koji se ne protivi Božjem. U tom okviru u odgoj savjesti ulazi crkveni i svjetovni autoritet, u kome će svaka osoba pronalaziti potrebnu zbilju temeljenu na istini.

Uvježbavanje prosuđivanja. Čovjek, poznavajući sebe, mora upoznati i svoje okolnosti u kojima se nalazi i djeluje. Hrabrošću i poniznošću ima čovjek djelovati u okolnostima života. Na taj će način steći razboritost za djelovanje savjesti. U nesigurnim slučajevima, a takvih ima, upravo će razboritost doći do svog izražaja u savjesnom djelovanju. Sve to pretpostavlja sigurnost moralnog reda. Dakako, ne krivu „sigurnost“. U tom će smislu dijalog biti sredstvo kojim će se savjest izoštriti i uskladiti s Božjom normom.

Odgoj savjesti u različitim životnim razdobljima. Odgoj savjesti u djeteta. Sve ono što općenito spada na odgoj savjesti spada i na odgoj dječje savjesti. Za dijete je u tom najvažnije životno ozračje — ljubav i toplina roditeljskog srca koje će djelovati na djecu već od njihovih prvih dana shvaćanja, kada im se može govoriti o dobru i zlu, kada im se može govoriti o Bogu koji nas ljubi i od nas očekuje dobro. Sav bi čuvstveni svijet djeteta morao biti tim ispunjen i upravljan. Razum, volja, čuvstvo zajednički moraju rasti u dobru, u ljubavi odgoja djetetove savjesti. Od spoznaje najviše vrijednosti — Boga, nizat će se spoznaja kreposti i kreposnog života a to će onda biti „vrt“ odgoja dječje savjesti.

Odgoj savjesti mladih pretpostavlja subjekt koji nije dječji već mladenački a to znači: svjesniji sebe, onaj koji važi i samostalno gleda u otkrivanju sve više i više svoga „ja“. Svakako će u tom sazrijevanju snagom same naravi biti najviše naglašen seksualni rast i dozrijevanje, počešće puta sukobljeno i s autoritetom roditelja, Crkve, što će izazivati mladenačke krize. U toj dobi potrebno je naglasiti valjanu samostalnost i odgovornost za sva svoja djela. Možda u toj dobi nije prikladna toliko osvetolju-

biva kazna, strašenje grijehom već dublja poezanost s najvećim dobrom — Bogom.

Odgoj savjesti u supruga. Velika važnost, angažman u zajedničkom životu supruga stvarat će ozračje na području najosobnijeg i najintimnijeg životnog doživljavanja, u koje se uklapa i prijelomni i prelazni karakter današnjeg bračnog morala skopčan s pitanjem reguliranja poroda, što već prije braka mora biti načelno jasno tako da se u najintimnijoj zajednici čovjeka i Boga, koji stvara dušu u času začeća, supruzi nađu u zajednici bezgrešne ljubavi. U tome se otkrivaju bračne osobe prožete ljubavlju. Ljubav treba neprestano prožimati substvovanje muža i žene kroz cijeli bračni život, što će se sigurno odraziti na plodu njihove ljubavi, na njihovoj djeci. Uz ovu solidnu i pohvalnu knjižicu morali bismo ipak upozoriti na neke stvari.

Bilo bi dobro da knjižica, iako malena, ipak ima svoj predgovor i uvod, pa makar se radilo i o tome da je knjižica uzeta iz nekog većeg kompleta teoloških razmatranja.

Na 11. str. stoji: ... odgoj savjesti sastoji se u sučeljenju pojedinca... Izgleda mi da bi bio prikladniji izraz suočenje, što dolazi od očji, gledati pak tako već u intelektualnom području za spoznaju govorimo da čovjek gleda... Na str. 27. stoji: „Odgoj savjesti kod djeteta morat će općenito biti religiozan. Dalje autor govori o volji Božjoj i o nasljedovanju Krista. Držim da bi bolje bilo reći: vjerski, jer je to uži pojam od religiozan. Svakako, ova knjižica zaslužuje pohvalu i dobro se smješta u našu vjersko-moralnu ili etičku literaturu.

Josip KRIBL

V. VECCHI: ČUDO OCA LEOPOLDA, Kršćanska sadašnjost — Centar Leopold Mandić, Zagreb—Osijek 1982, str. 100.

U preporuci msgr. Franjo Kuharić, zagrebački nadbiskup, govori nam kako dobivamo još jedno djelo o ocu Leopoldu. U predgovoru nam pisac veli da piše na temelju usmene predaje i već pisanih podataka. Spominje misao pape Pavla VI. da je u „prozirnosti“ toga čovjeka sadržana tolika duhovna veličina.

Zanimljivo je da pisac na prvim stranicama pod naslovom „Poslije smrti“ navodi čudesa koja su se zbila na njegov zagovor, ali koja su i tražila ubrzanje proglašenja i blaženim i svetim. Jedna je vrsta uslišanje molitve i pojavlji-